

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЯКОСТІ ПІДГОТОВКИ СУЧАСНИХ ФАХІВЦІВ

О. Г. Єсіна

Україна, м. Одеса, Одеський національний економічний університет
olesas@ukr.net

Проблема якості підготовки фахівців завжди знаходиться на першому місці будь-якого вищого навчального закладу. Гострота питання обумовлена, передусім, глобальними проблемами суспільства, умовами життя, вимогами сучасності. Зміна пріоритетів і цінностей освіти в Україні зумовлена переходом від індустріального виробництва до науково-інформаційних технологій, що змінює всі аспекти життя й діяльності суспільства в цілому та окремої людини зокрема.

Проблемам якості підготовки фахівців, якості сучасної освіти присвятили свої праці як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники, серед яких В. П. Андрущенко, Г. М. Борліков, В. Г. Вікторов, Л. А. Гаєвська, І. П. Кінаш, Ю. М. Дрешер, М. В. Кісіль, Т. М. Котенко, М. І. Мурашко, Т. І. Туркот, Ю. І. Якименко.

Мета статті полягає у визначенні головних критеріїв оцінки якості підготовки фахівців, які не можливо розглядати окремо від оцінки якості навчання, дослідженні поняття «якість освіти» та оцінці значення цього поняття для вищої освіти.

В умовах динамічного розвитку суспільства, глобальної взаємозалежності та конкуренції на ринку праці, необхідності широкого використання інформаційних ресурсів особливого значення набуває підвищення якості підготовки кваліфікованого фахівця. Нові реалії висувають інші вимоги до якості освіти, зокрема, універсальності підготовки випускників вищих навчальних закладів, їхньої адаптації до соціальних умов, особистісної орієнтованості навчального процесу, його інформатизації, визначальній важливості освіти у забезпеченні сталого людського розвитку.

У високій якості освітніх послуг зацікавлені як окрема особа, так і держава, що має виступати гарантом національних інтересів. Крім того, до якості освіти виявляє зацікавленість і роботодавець. Якість – одна з найважливіших філософських категорій. Якість освіти залежить, значною мірою від активності того, хто навчається на заняттях, від бажання кожного студента розвиватись і самовдосконалюватись, від здатності та готовності використовувати набуті знання тощо [5, 364].

Закон України «Про вищу освіту» наводить таке визначення даного поняття: «Якість вищої освіти – сукупність якостей особи з вищою осві-

тою, що відображає її професійну компетентність, ціннісну орієнтацію, соціальну спрямованість і обумовлює здатність задовольняти як особисті духовні і матеріальні потреби, так і потреби суспільства. Якість освітньої діяльності – сукупність характеристик системи вищої освіти та її складових, яка визначає її здатність задовольняти встановлені і передбачені потреби окремої особи або(та) суспільства» [4].

Таким чином, під якістю освіти розуміють сукупність певних світоглядних, поведінкових і професійно значущих властивостей та характеристик особи, що зумовлюють її здатність задовольняти як особисті духовні та матеріальні потреби, так і потреби суспільства.

Фахівці у сфері якості виділяють три складові якості освіти:

- якість освіти (знань, способів вирішення завдань);
- якість методів навчання і виховання (організації пізнавальної діяльності, мотивації пізнавальної діяльності, контролю за здійсненням навчальної діяльності);
- якість освіченості особистості (засвоєння знань, умінь та навичок, засвоєння моральних норм) [8].

Нові реалії висувають нові вимоги до якості освіти, зокрема, універсальності підготовки випускників загальноосвітніх та вищих навчальних закладів, їхньої адаптації до соціальних умов, особистісної орієнтованості навчального процесу, його інформатизації, визначальній важливості освіти у забезпеченні сталого людського розвитку [2, 74].

Можна звернутись також до визначальних критеріїв якості освіти, запропонованих Болонськими угодами, це: якість підготовки фахівців; зміцнення довіри між суб'єктами освіти; відповідність європейському ринку освіти; мобільність студентів та викладачів ВНЗ; сумісність кваліфікації на вузівському та після вузівському етапах підготовки; посилення конкурентоспроможності національної системи освіти. Наразі обов'язковою вважається наявність внутрішніх та зовнішніх державних і громадських систем контролю за якістю освіти [10].

Отримання якісної освіти безпосередньо залежить від кадрових, фінансових, матеріальних, інформаційних, наукових, навчально-методичних ресурсів. Сучасні українські дослідження свідчать, що основними чинниками, які забезпечують якість освіти, є [1; 6; 7; 10]:

- репутація у суспільстві, дані вступного конкурсу, рівень підготовки абітурієнтів;
- фінансові ресурси ВНЗ;
- якість вимог (якість стандартів, норм та цілей);
- якість ресурсів та процесів (професійна підготовка професорсько-викладацького складу; якість організації учбового процесу; впровадження наукових досягнень у навчальний процес; залучення студентів

до науково дослідницької діяльності; оснащеність навчальним обладнанням, підручниками, посібниками, обчислювальною та оргтехнікою; використання інформаційних технологій, застосування сучасних освітніх технологій – активних методів навчання, Internet-технологій тощо);

- наявність системи контролю й оцінювання викладання;
- якість системи моніторингу;
- задоволеність роботодавців якістю підготовки фахівців, задоволеність студентів якістю професійної підготовки та організацією навчального процесу контакти з провідними іноземними фахівцями, зв'язок з роботодавцями і колишніми студентами;
- стимулювання самостійної роботи студентів, мотивація студентів до якісного навчання.

У світовій практиці застосовуються три основних підходи до оцінювання якості освіти: репутаційний (на основі експертних оцінок), результативний (за об'єктивними показниками) і загальний. Кількість підходів може бути більшою: традиційний (престижність ВНЗ), науковий (відповідність стандартам), менеджерський (задоволення клієнта), споживчий (сам споживач визначає якість), демократичний (користь вищого закладу для суспільства) [6, 82].

Основою для оцінювання якості вищої освіти та професійної підготовки, а також якості діяльності ВНЗ являються стандарти вищої освіти (ВО). До стандартів ВО України належать: державний стандарт ВО, галузеві стандарти, стандарти ВО ВНЗ. Практичною реалізацією даних стандартів повинна стати система якості освіти. Під системою якості розуміється сукупність організаційної структури, методик, процесів і ресурсів, необхідних для здійснення управління якістю [6]. Основними показниками якості навчання студента являються знання, уміння, навички та особисті якості.

Практичним підтвердженням високої якості освіти будь-якого вузу є наступні показники: кількість організацій-партнерів ВНЗ та їх рівень; визнання бізнесом результатів досліджень; рейтингування ВНЗ бізнесом; тривалість існування ВНЗ; рівень заробітної плати випускників; оновлення програм, їх відповідність до потреб бізнесу; кількість абітурієнтів, а подалі і студентів випускників; кількість абітурієнтів а надалі кількість випускників; кількість запитів від підприємств на працевлаштування випускника.

Професійні вимоги до рівня підготовки сучасних фахівців знаходять відображення в нормативних документах (ОКХ та ОПП), де виділяється предмет, цілі праці, виробничі операції, професійні вміння, знання, навички, компетенції спеціалістів. Ці документи містять вимоги до особи-

стості спеціаліста та перспективні напрямки його підготовки.

Можна вказати на такі головні характеристики рівня якості освіти сучасного випускника вищого навчального закладу, який відповідає вимогам європейського ринку праці [8]:

- показники інтелектуальних здібностей; показники творчих здібностей;
- показники рефлексивних здібностей; рівень гуманітарної підготовки; рівень базової підготовки;
- рівень соціальної підготовки.

Проблема оцінки якості підготовки фахівців високої кваліфікації є дуже складною. Огляд літератури свідчить, що чітких критеріїв для відповідного оцінювання не існує.

Заслуговує на увагу розроблена в Нідерландах система оцінок якості вищої освіти, що охоплює шість показників діяльності ВНЗ [8]: індивідуальний рівень знань випускників; рівень знань потоку випускників в цілому; потенціал студентів, прийнятих на перший курс; професорсько-викладацький склад; організація навчального процесу; удосконалення освіти і навчального процесу.

Сучасний працедавець зацікавлений в такому працівнику, який: уміє думати самостійно і вирішувати різноманітні проблеми; має критичне і творче мислення; володіє багатим словниковим запасом.

Крім того, сучасний фахівець повинен володіти певними якостями особистості, зокрема:

- гнучко адаптуватися в життєвих ситуаціях, самостійно здобувати знання, вміло застосовувати їх на практиці для вирішення різноманітних проблем;
- самостійно критично мислити, вміти побачити проблеми і шукати шляхи їх подолання;
- чітко усвідомлювати, де і яким чином отримані знання можуть бути застосовані в дійсності;
- бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити, грамотно працювати з інформацією;
- самостійно працювати над розвитком власної моральності, інтелекту, культурного рівня, бути комунікабельним, контактним у різних соціальних групах, уміти працювати спільно в різних областях.

Деякі автори виділяють головними такі якості сучасного фахівця, як професійна самостійність і професійна мобільність. Під професійною самостійністю розуміють здатність самостійно розбиратися у всіх вимогах, які можуть бути пред'явлені до роботи, проявляти активність і творчість. Під професійною мобільністю мається на увазі здатність швидко опановувати технічні новинки і нові спеціальності. Професійна самостійність опирається на готовність до будь-якої самостійної діяльності,

відповідальність, здатність приймати самостійні рішення. Професійна мобільність – рівень розвитку мислення (у тому числі технічного), готовність до вирішення різних виробничих завдань, готовність до самоосвіти та самовдосконалення, здатність діяти оперативно й гнучко, з урахуванням ситуацій.

Показниками якісної підготовки фахівця також можна прийняти такі критерії: кількість часу, необхідне випускникові ВНЗ для адаптації на робочому місці відповідно до своєї спеціальності; кількість «споріднених» (суміжних) спеціальностей, за якими випускник може працювати без значних витрат часу і сил на їх освоєння.

В умовах ринкової економіки головним критерієм оцінки якості підготовки фахівця є його професійна конкурентоспроможність.

Конкурентоспроможність слід розглядати як відносну і узагальнену характеристику, яка:

- відображає певні вигідні відмінності від іншого фахівця-конкурента за ступенем задоволення потреб споживача (роботодавця) і за розміром витрат на їх задоволення;
- виявляється у професійній діяльності і проектується на всі сфери життєдіяльності людини;
- визначається як багаторівневе особистісне утворення, яке інтегрує індивідуальні характеристики з показниками якості робочої сили.

Сучасна модель конкурентоспроможності має включати такі основні властивості: цінність цілей і ціннісних орієнтацій; працьовитість; творче ставлення до справи; здатність до ризику; незалежність у прийнятті рішень; здатність бути лідером; здатність до безперервного саморозвитку.

Другим критерієм підготовки фахівця є його компетентність.

У своєму дослідженні М. С. Головань підкреслює такі характеристики компетентності:

- компетентність – це володіння компетенцією, що виявляється в ефективній діяльності і включає особисте ставлення до предмету і продукту діяльності;
- компетентність – це інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми і завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях, усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності;
- «компетентність» є системним поняттям, що має свою структуру, рівні, функції, своєрідні характеристики, властивості;
- компетентним можна стати опановуючи певні компетенції і реалізуючи їх у досвіді конкретної діяльності [3, 30].

У загальному вигляді проблема якості підготовки студентів пов'язана з вирішенням самим ВНЗ низки складних питань, наприклад, треба впровадити систему збирання інформації про якість підготовки протягом усього навчального циклу, починаючи від абітурієнта і закінчуючи вже працюючим фахівцем, а також статистичного оброблення зібраних даних. Існують і інші проблеми [9]:

- невідповідності структури знань, умінь у молодих фахівців виробничим вимогам унаслідок розриву раніше існуючих системних зв'язків між виробництвом, наукою і освітою;
- проблема оцінки рівня конкурентоспроможності підготовки фахівців і виявлення чинників його підвищення;
- невідповідності кваліфікаційної характеристики фахівця вимогам ринку професійної праці, роботодавців;
- проблема залучення роботодавців до внесення коректив у підготовку майбутніх фахівців;
- проблема забезпечення наступності дворівневої підготовки фахівця в системі.

Конкуренція, глобалізація, перспективи євроінтеграції несуть нові, підвищені вимоги до якості людського капіталу, інтелектуального розвитку працівника підприємства, рівня сучасних знань і вмінь. На сучасному етапі науково-технічного прогресу знання стають основним капіталом, який визначає динаміку розвитку науки і виробництва.

Ознаками ділових якостей фахівців є: конкурентоспроможність; компетентність; здатність чітко організувати і виконувати свою працю; відповідальність; ініціатива; здатність опановувати нові напрями в роботі й використовувати нові методи; працездатність; здатність підтримувати контакти з іншими працівниками; різноманітність та ін.

Оцінювання фахівця визначає рівень кваліфікації працівників, рівень знань, навичок, здібностей, дає уявлення про ділові та моральні риси особистості.

Питання оцінювання якості підготовки фахівця, вибір показників, побудова системи оцінювання вищим навчальним закладом залишаються сьогодні недостатньо дослідженими, розглянуті аспекти з оцінки якості потребують розробки нових перспективних напрямів обґрунтування критеріїв оцінки та моніторингу якості професійної освіти.

Література

1. Вікторов В. Г. Регулювання якості освіти як філософсько-освітянська проблема : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра філософ. наук : 09.00.10 / Вікторов Віктор Григорович ; Ін-т вищої освіти АПН України. – К., 2006. – 30 с.

2. Гаєвська Л. А. Управління освітою: нові пріоритети / Л. А. Гаєвська // Проблеми та перспективи входження України в європейський інтелектуальний простір: освітні аспекти : збірник науково-експертних матеріалів. – К. : Санспарель, 2009. – С. 73–79.
3. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду / М. С. Головань // Вища освіта України. – 2008. – № 3. – С. 23-30.
4. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1060-12>
5. Кінаш І. П. Якість освіти як результат, процес та освітня система / І. П. Кінаш // Науковий вісник НЛТУ України : збірник науково-технічних праць. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2011. – Вип. 21.5. – С. 363–368.
6. Кісіль М. В. Оцінка якості вищої освіти / Кісіль М. В. // Вища освіта України. – 2005. – № 4 (14). – С. 82-87.
7. Котенко Т. М. Управління якістю підготовки фахівців як засіб контролю / Т. М. Котенко // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету: Економічні науки. – 2009. – Вип. 16, ч. 2. – Кіровоград : КНТУ, 2009. – 353 с.
8. Міжнародні стандарти якості освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uadocs.exdat.com/docs/index-70147.html>
9. Мурашко М. І. Формування моделі оцінювання якості вищої освіти і можливість її реалізації в системі підготовки фахівців [Електронний ресурс] / І. М. Мурашко, С.О. Назарко // Вісник Чернігівського державного технологічного університету. Серія «Економічні науки» : зб. наукових праць. – Чернігів : ЧДТУ, 2010. – №43. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vcndtu/2010_43/16.htm
10. Туркот Т. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студентів магістратури вищих навчальних закладів непедагогічного профілю / Т. І. Туркот. – Херсон, 2010. – 608 с.